

SÖZCÜK ÖĞRETİMİNDE BİR YÖNTEM ÖNERİSİ: DİKKAT, DUVARDA SÖZLÜK VAR¹

Halil Ziya Özcan², Yaşar Ceren Sağcan³, Kadir Kacar⁴

ÖZ

Bireylerin hem ana dillerinde hem de yabancı dilde çevresiyle etkin bir iletişim kurabilmesi ve ifade gücünü geliştirebilmesi için sahip olması gereken birtakım temel özellikler vardır. Bunlardan biri de sözcük dağarcığıdır. Birey ne kadar çok sözcük dağarcığına sahip olursa bir o kadar çevresiyle kolay iletişim kurabileceği gibi kendisini de hem yazılı hem sözlü olarak doğru şekilde ifade etme becerisine sahip olabilmektedir. Bu araştırmada, sözcük öğretimine ve sözcüklerin zihinde kalıcılığına katkı sunacağı öngörülen bir yöntem önerisi adım adım aktarılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, sözcük öğretimine yönelik “Dikkat, Duvarda Sözlük Var (DDSV)” başlıklı bir etkinlik planlanmış ve uygulanmıştır. Uygulama süreci araştırmacılar tarafından aşama aşama fotoğraflanmış ve raporlandırılmıştır. Bu uygulamanın sonucunda çalışma grubunda yer alan öğrencilerin uygulama öncesine oranla uygulama sonrasında sözcük kullanımı açısından daha başarılı oldukları görülmüş olup ortaya konan bu yöntem önerisinin Türkçe dersi kapsamında sözcük öğretimi amacıyla kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkçe dersi, sözcük dağarcığı, sözcük öğretimi.

A SUGGESTED METHOD IN VOCABULARY TEACHING: ATTENTION, THERE IS A GLOSSARY ON THE WALL

ABSTRACT

It is important for individuals to have a rich vocabulary to be able to communicate effectively with their environment and develop their expressive power both in their mother tongue and in a foreign language. In this research, we propose a method to contribute to the teaching of vocabulary and to support the long-term learning of words. In this direction, an activity titled "Attention, There is a Glossary on the Wall" for teaching vocabulary was planned and implemented. The implementation process was gradually documented, photographed, and reported by the researchers. As a result of the implementation of the method for teaching vocabulary, it was observed that the students in the study group were more successful in using the related vocabulary after the application of the activity. Based on the current study, it is considered that this method can be used for teaching vocabulary within the scope of Turkish courses.

Keywords: Turkish course, vocabulary, vocabulary teaching.

Makale Hakkında:

Gönderim Tarihi: 30.07.2022

Kabul Tarihi: 09.10.2022

Elektronik Yayın Tarihi: 31.10.2022

¹ Çalışma için gerekli etik kurul izni Uşak Üniversitesi Etik Kurulundan 26.07.2022 tarih ve E-8978435 4-050.99-90963 sayılı belge ile alınmıştır.

² Dr., Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü, halilziyaozcan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3868-0972>

³ Doktora Öğrencisi, Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ceren.arkan@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1969-5848>

⁴ Öğretmen, Uşak İl Milli Eğitim Müdürlüğü, mete_064@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1367-0527>

GİRİŞ

Bir dili oluşturan en önemli unsur olan sözcüğün tanımı Türk Dil Kurumu (TDK) (2011) tarafından “Anlamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük.” (s. 1381) olarak belirtilmiştir. Dilde bulunan somut ya da soyut her nesnenin karşılığı bir sözcük ile ifade edilmektedir. Bu bağlamda bir dilin varlığı o dilde bulunan sözcüklerin varlığıyla alakalıdır. Korkmaz (1992), sözcüğü; “Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşanlar arasında zihinde tek başına kullanıldığında belli bir kavrama karşılık olan somut veya belli bir duygu ya da düşünceyi yansıtan soyut yahut da somut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimi.” (s. 100); Kantemir (1997), “Anlam taşıyan ve cümlelerin kurulmasında etken rol oynayan ses ya da sesler topluluğu.” (s. 178); Ediskun (2004), ise “Anlamı ya da cümlede bir dil bilgisi görevi bulunan bir ya da birkaç heceli ses işareti.” (s. 87) olarak tanımlanmıştır.

Sözcük Hazinesinin Önemi

Birey belleğinde bulunan sözcük ve kavramlarla düşüncesini ifade ederken sahip olduğu sözcük hazinesinden yararlanır. Zengin sözcük dağarcığına sahip olmak dilin dört temel becerisi olan dinleme, yazma, konuşma ve okumanın aktif bir şekilde kullanılmasıyla yakından ilgili olup kelime dağarcığındaki eksiklik kişiyi karşıdan alınması gereken mesajı yanlış alma veya kendini etkili ve yetersiz anlatmasına sebep oluşturmaktadır. Sözcük hazinesindeki zenginlik düşünceleri zenginleştirip zihin gelişimini artırırken bunun yanında kişinin maddi manevi kültürünün gelişmesinde de katkı sağlamaktadır. Kişinin sahip olduğu kelime hazinesi dil gelişimi ile doğrudan ilişkilidir. Tosunoğlu (1998), ilköğretim çağındaki öğrencilerin okula başlamadan önceki kelime servetlerine yönelik yaptığı araştırmasında, bireyin sahip olduğu kelime servetinin yaşadığı deneyim ve bilgi birikintisi sonucu oluştuğunu ve bu birikimin de bireyi diğer canlılardan ayıran ve dil açısından üstün kılan bir olgu olduğunu belirtmektedir.

Sözcük hazinesi hakkında yapılan çalışmalar kişinin aktif ve pasif sözcük dağarcığı olmak üzere iki çeşit olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kişinin konuşmalarında ve yazılarında

anlamını bilerek kullandığı sözcüklerin toplamı “aktif kelime servetini” oluştururken, kişinin okuduğunda ve işittiğinde anlamını çıkarabildiği fakat kendi cümlelerinde kullanamadığı kelimelerin toplamına ise “pasif kelime serveti” denilmektedir (Karakuş, 2000, s. 127). Diğer bir ifadeyle kişinin günlük yaşamda kullandığı kelime dağarcığı aktif kelime hazinesini; kişinin anlamını bildiği fakat kullanmadığı kelime dağarcığı ise pasif kelime hazinesini oluşturmaktadır (Gülyüz, 2002).

Sözcük Hazinesinin Dört Temel Dil Becerisine Etkisi

Araştırmalar kişinin gündelik yaşamının %50 ile %80’lik bölümünü iletişim kurarak geçirdiğini ve kurduğu iletişimin %45’ini dinleyerek, %30’unu konuşarak, %16’sını okuyarak ve %9’unu ise yazarak harcadığını göstermektedir (Nalıncı, 2000). Girilen iletişim ortamında sözcük hazinesinin zenginliği büyük önem taşımaktadır. Sözcük dağarcığının zenginliği, kültür ve bilgi aktarımının doğrudan etkileyeni olduğundan toplumun sosyal gelişimindeki hareketliliği artırmaktadır. Öğrenme aktif bir iletişimin olmasına, aktif iletişim ise öğretim dilini etkin kullanmaya bağlıdır (Tekin, 1980). Okuyup dinlediğini eksiksiz ve doğru anlayan, düşüncelerini etkili ve doğru anlatabilen bireylerin yetişmesi anadili eğitime ihtiyacı olan önemi vermekle gerçekleşmektedir. Karadağ (2021), temel dil becerilerinin etkili olarak kullanılmasının ancak yeterli düzeyde sözcük hazinesine sahip olmakla mümkün olduğunu belirtmektedir. Aksu ve Uyar (2022) da “Ortaokul Türkçe Derslerinde Verilen Konuşma Eğitiminin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmalarında Türkçe dersine giren öğretmenler ile yapılan görüşmelerin sonucunda öğrencilerin sözcük hazinelerinin yeterli düzeyde olmamasının konuşma eğitimini olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Bu bağlamda sözcük hazinesinin zenginliği bireyin sosyalleşmesi ve kendisini doğru bir şekilde ifade edebilmesinde kritik öneme sahip olan konuşma becerisinin gelişmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda Türkçenin ulusun her bireyi tarafından en iyi şekilde konuşulması ve yazılması milli varlığımızın birinci şartıdır (Özbay, 2004). İnsanlar, okuduklarının %10’unu, görüp duyduklarının %50’sini,

yalnızca duyduklarının %20'sini, görüp işittiklerinden sonra söylediklerinin %80'ini, gördüklerinin %30'unu, yapıp söylediklerinin %90'ını hatırlamaktadırlar (Demirel vd., 2002). Diğer dil becerilerinde olduğu gibi konuşma becerisi de uygulama yaparak edinilen bir beceridir. Yeni öğrenilen bir sözcüğü doğru ve kalıcı hale getirmenin yolu o sözcüğü kendi cümlelerinde kullanarak dinleyici üzerindeki etkisini görmekle mümkün olacaktır. Kişinin sözcük dağarcığı ne kadar zenginse düşüncelerini karşı tarafa eksiksiz ve akıcı bir şekilde aktarması kolaylaşacaktır. Konuşma eğitimi alarak kişi bildiği fakat kullanmadığı sözcükleri aktif hale getirerek sözcük servetini geliştirmiş olur.

Gün içinde en çok kullanılan dil becerisi olan dinleme becerisini etkili bir şekilde gerçekleştirebilmek için bu becerinin öğretilmesi oldukça önemlidir. Dinleme, görüntü ve seslerin farkında olarak dikkatini vermayla başlayıp işitsel sembollerin tanınip anlamlandırılmasıyla sonuçlanan psikolojik bir süreç olarak tanımlanmıştır (Ergin, 2000). Kişinin sözcük hazinesinin zenginliği işittiklerini anlamlandırma ve anlamasında etkin bir araçtır. Sözcük dağarcığı bakımından yetersiz olan bir kişi dinlediklerinin tamamını anlamak ve anlamlandırmakta zorluk çekebilmektedir. Dinleme becerisi gayret gerektiren bilişsel bir süreçtir. Kultas ve Ulusoy (2022), öğrencilerin dinleme becerileri noktasında yetkin ve etkin olabilmesi için bireyin zihinsel birikimi olarak ifade edilen sözcük hazinesinin yeterli düzeyde olması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Aldemir ve Aytan (2022), araştırmalarında Türkçe öğreticilerinin Türkçe öğretilmesine ilişkin görüşlerine yer vermişlerdir. İlgili araştırmada Türkçe öğreticileri öğrencilerin sözcük hazinelerinin yeterli düzeyde olmadığını bu durumun da dinleme becerisinin gelişimine ket vurduğunu ifade etmektedir.

Harris ve Sipay (1990) okumayı, yazılı dilin anlamlı olarak yorumlanması şeklinde tanımlamıştır (s. 10). Çok yönlü düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken okuma becerisinin gelişmesi yine kişinin sahip olduğu sözcük servetinin zenginliğiyle doğru orantılıdır. Yazılı kaynakların etkili bir şekilde anlaşılması ve anlamlandırılması sahip olunan sözcük dağarcığından etkilendiği gibi, sözcük hazinesinin gelişmesi de çok okumak,

okuduğunu anlamaktan geçmektedir. Santos vd. (2017), akıcı okuma ile sözcük hazinesi arasında bir ilişkinin olduğunu, Bishop ve Starkey (2006), de sözcük hazinesinin okuduğunu anlamaya doğrudan etki ettiğini belirtmektedir.

Yazma kişinin duygu ve düşüncelerini, görüş ve hayallerini düzgün bir biçimde anlaşılır, etkili bir biçimde ortaya koymasıyla gerçekleşir (Kavcar, 1997). Kişi yazarak duygu ve düşüncelerini özgür bir ortamda tekrar ederek hatırlamış ve kalıcı hale getirmiş olur. Sözcük servetini artırma ve kazanılmış kelimeleri aktif hale getirmeyi sağlayan yazma becerisi oldukça etkili bir çalışmadır. Bilinen fakat sık kullanılmayan sözcükler yazma becerisi ile canlandırılarak kişinin pasif ve aktif sözcük bilgisi arasındaki farkı azaltmaktadır.

ETKİNLİĞİN UYGULANMASI

Sözcük öğretimini daha eğlenceli ve kalıcı hâle getirmeyi amaçlayan bu araştırma kapsamında ele alınan ve bir yöntem önerisi olarak geliştirilen bu etkinlik, 2021-2022 eğitim öğretim yılında bir devlet okulunda altıncı sınıf Türkçe dersinde uygulanmıştır. Araştırmacılar (üçüncü yazar uygulamayı yapan Türkçe öğretmenidir) bu yöntem önerisinin uygulama aşamalarını birlikte planlamış olup iki ders saatinde (80 dakika) etkinliği gerçekleştirmişlerdir. Uygulama öncesinde araştırmacılar etkinliğin gerçekleştirileceği çalışma grubunu seçmek amacı ile tüm altıncı sınıflar ile bir görüşme yapmış ve araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığını belirtmiştir. Yapılan bu görüşmelerde sınıflarda araştırmanın amacı ve uygulamanın seyri ana hatları ile aktarılmıştır. Bilgilendirmenin ardından 11 öğrenci araştırmaya katılım sağlayacağını bildirmiş ve böylece araştırmanın çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu araştırma, Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Etik Kurulundan 26.07.2022 tarih, E-8978435 4-050.99-90963 sayı ve 2022-118'nolu karar ile Etik Kurul izni almıştır.

Etkinliğin Aşamaları

Sözcük öğretiminde bir yöntem önerisi olan bu etkinlik sözcük seçimi, merak uyandırma

aşaması, sözcüğün TDK anlamını öğretme aşaması ve sözcüğün metin içindeki yeri ve anlamın pekiştirilmesi aşaması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Araştırmacılar ilgili her aşamada öğrenciler ile birlikte hareket etmiş olup gözlem notları tutmuşlar ve etkinliği fotoğraflamışlardır. Etkinliğin uygulama aşamaları alt başlıklar hâlinde aşağıda ayrıntılı bir şekilde gösterilmektedir.

Yukarıda aşamaları belirtilen bu etkinliğin, ortaokul altıncı sınıf öğrencilerinin Türkçe dersine yönelik şu kazanımları edinmelerine katkı sunacağı düşünülmektedir:

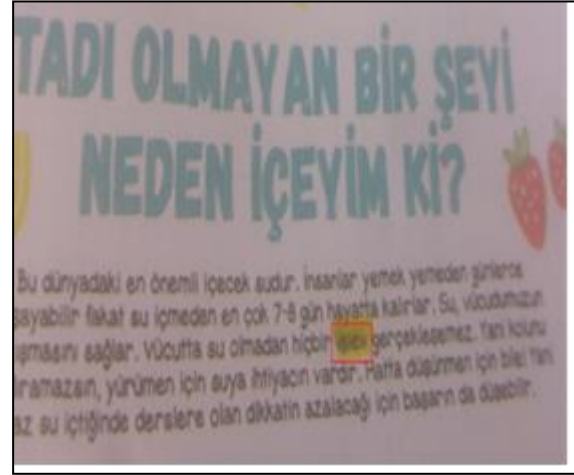
- 6.2.5. Kelimeleri anlamlarına uygun kullanır,
- 6.3.5. Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder,
- 6.4.11. Yazdıklarını paylaşır,
- 6.4.13. Formları yönergelerine uygun doldurur,
- 6.4.6. Bir işi işlem basamaklarına göre yazar.

Sözcük Seçimi Aşaması

Etkinliğin ilk aşaması olan sözcük seçimi aşamasına öğrencilere öğretilmesi ve kalıcı hâle getirilmesi amaçlanan sözcüğün altıncı sınıf Türkçe ders kitabından tespiti ile başlanmıştır. Bu aşamada araştırmacılar, uygulamanın yapılacağı haftanın Türkçe dersi yıllık plana göre işlenmesi gereken temasında yer alan bir metni incelemiş ve düzey üstü olarak düşündükleri bir sözcüğü seçmiştir. Bu doğrultuda, altıncı sınıf Türkçe ders kitabının sekizinci teması olan “Sağlık ve Spor” temasının 228. sayfasındaki “Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki?” başlıklı okuma metninde yer alan “İşlev” sözcüğü seçilmiştir (Ek 1).

Fotoğraf 1’de de görüldüğü üzere “İşlev” sözcüğünün öğrenciler tarafından bilinmesi metnin anlaşılabilirliği açısından önem arz etmektedir. Hem bağlamın hem de metnin tam olarak anlaşılabilmesi için ilgili sözcüğün öğrencilere öğretilmesi gerektiği düşünülmüş sebebi ile bu etkinliğin uygulama sürecinde “İşlev” sözcüğü ele alınmıştır. Bu çalışma bir yöntem önerisi olduğu için uygulama sürecinde tek bir sözcük ele alınmıştır. Ancak sözcük öğretimine yönelik geliştirilen bu yöntem kullanılarak farklı temalarda geçen birçok

düzey üstü sözcük uygulama sürecine dâhil edilebilir.

Fotoğraf 1. Öğretilmesi Planlanan Sözcüğün Metin İçerisindeki Yeri

Merak Uyandırma Aşaması

Bu aşamada, araştırmacılar öğretmek istedikleri sözcüğü görünür hâle getirmek amacıyla uygulama yapılacak sınıfın arka bölümüne boş bir pano yerleştirmiştir. Araştırmanın temelini oluşturan etkinliğin adı (Dikkat Duvarda Sözlük Var) bilgisayardan çıktı alınarak toplu iğne yardımı ile sınıfın arka bölümünde yer alan panoya sabitlenmiştir. Ardından panonun farklı bölümlerine öğretilmek istenen sözcüğü anımsatacak görseller yerleştirilmiştir. Son olarak uygulama sürecinde ele alınacak sözcüğün bilgisayar çıktısı panonun merkezine yapıştırılmıştır. Böylelikle sözcüğün ve görsellerin asıldığı panonun hazırlanması sona ermiştir. Fotoğraf 2’de panonun uygulama öncesindeki hâli görülmektedir.

Fotoğraf 2. Uygulama Öncesi Panonun Son Hâli

Panonun son hâlinin verilmesinin ardından çalışma grubunda yer alan öğrencilerin panonun önüne gelerek panonun merkezinde yer alan sözcüğü ve görselleri incelemeleri istenmiştir. Bu aşamada öğrencilerden panonun merkezine asılan sözcüğün ne anlama geldiğini düşünmeleri istenmiştir. Ayrıca panoda yer alan görsellerin de sözcük ile bağlantılı olduğu belirtilmiş olup sözcüğün anlamını düşünürken bu görselleri de dikkate almaları vurgulanmıştır. Uygulamanın merak uyandırma aşaması olan bu bölümde öğrencilere 5-6 dakika süre verilmiş ve uygulama ortamının kaygı düzeyini azaltması amacıyla arka fonda rahatlatıcı ve motivasyonu arttırıcı bir fon müzik açılmıştır. Fon müziğin kullanılmasında temel olarak öğrencilerin kendilerini rahat hissetmeleri ve kaygı düzeylerinin azaltılması amaçlanmıştır. Bu uygulamada “Last of Mohicans Soundtrack” fon müziği tercih edilmiştir. Bu noktada müziğin sesinin öğrencileri rahatsız edici ve dikkati dağıtıcı düzeyde olmamasına ayrıca özen gösterilmiştir. Fotoğraf 3’te öğrencilerin panoda asılı olan sözcük üzerine düşünme aşaması görülmektedir.

Fotoğraf 3. Öğrencilerin Panoda Asılı Olan Sözcük ve Görselleri İncelemeleri

Merak uyandırma aşamasında çalışma grubunda yer alan bazı öğrenciler ile Türkçe öğretmeni arasında birtakım karşılıklı konuşmalar geçmiştir. Bu konuşmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır:

Öğrenci 1: Öğretmenim, panoda yer alan bu resimler ne için?

Öğretmen: Arkadaşlar, bu resimler panonun merkezinde yer alan sözcüğün anlamını tahmin etmenize yardım etmek amacıyla oraya asıldı.

Öğrenci 2: Öğretmenim bu kelime hangi dersimiz ile ilgili?

Öğrenci 3: Öğretmenim, akıllı tahtada çalan müzik bu kelime ile ilgili mi?

Öğretmen: Çocuklar, bu kelimeyi sadece Türkçe dersi ile ilgili olarak düşünmeyin. Farklı derslerde de geçebilir. Bu arada akıllı tahtada çalan müzik kelime ile ilgili değil.

Öğrenci 4: Öğretmenim, kelimenin anlamını size mi söyleyeceğiz?

Öğretmen: Arkadaşlar, birazdan tahminlerinizi yazmanızı isteyeceğim.

Panoya asılan sözcük ve görsellerin incelenmesinin ardından öğrencilerin sıralarına oturmaları istenmiş ve merak uyandırma aşamasının ikinci kısmına geçilmiştir. Bu bölümde öğrencilerin panoya asılan sözcüğün sözlük anlamını tahmin etmeleri ve bir tümce içerisinde kullanmaları istenmiştir. Öğrencilere bu işlem için 10 dakika süre verilmiştir. Her bir öğrenciye ilgili sözcüğün anlamına yönelik tahminlerini ve tümcelerini yazmaları ve panoya asmak için bir kurşun kalem, bir not kâğıdı ve bir adet pano pin raptiye verilmiştir.

Bu aşamada araştırmacılar öğrencilere herhangi bir müdahalede bulunmamış olup birbirlerinden de olumsuz yönde etkilenmelerinin önüne geçmek için gerekli oturma düzenini sağlamışlardır. Bu bölümde sınıfta bulunan akıllı tahtadan fon müziği dinletilmeye devam edilmiştir. Öğrencilerin tahminleri ve tümcelerini yazmaları için verilen 10 dakikalık sürenin sona ermesinin ardından öğrencilere yazdıklarını panoya pin raptiye yardımıyla asmaları istenmiştir. Not kâğıtlarının panoya asılmasının ardından bu aşama sonlandırılmıştır. Fotoğraf 4 ve 5’te öğrencilerin tahmin, sözcüğü bağlam içerisinde kullanma ve bu yazdıklarını panoya asma aşamaları gösterilmektedir. Öğrencilerin ilgili sözcüğe yönelik yazdıkları tahmin ve tümceler çalışmanın ekler bölümünde paylaşılmıştır (Ek 2). Örneğin bir öğrenci, işlev kelimesini “akıllı” olarak tanımlamış ve “bu çocuk çok akıllı” cümlesini yazmıştır.

Fotoğraf 4. Öğrencilerin Panoya Asılan Sözcüğün Anlamını Tahmin Etme ve Cümle İçerisinde Kullanma Aşaması

Fotoğraf 5. Öğrencilerin Tahminleri ve Tümceleri Panoya Asmaları

Öğrencilerin panoya asılan sözcüğün anlamını tahmin ve bir tümce içerisinde kullanıp panoya asmalarının ardından merak uyandırma aşamasının son bölümüne geçilmiştir. Bu bölümde öğrencilerin tekrar panonun önüne gelmeleri ve arkadaşlarının tahminleri ve yazdıkları tümceleri inceleyip kendi tahmin ve tümceleri ile karşılaştırma yapmaları istenmiştir. Öğrenciler bu bölümde birbirlerinin yazdıklarını okumuş ve farklı görüşleri inceleme şansı elde etmişlerdir. Öğrencilere arkadaşlarının tahminlerini ve tümcelerini incelemeleri için 5-8 dakikalık bir süre verilmiştir. Panoda asılan kâğıtların yeterince incelendiği düşünüldüğünde, tüm öğrencilerin sıralarına oturmaları istenmiş ve uygulamanın merak uyandırma aşaması sonlandırılmış olup sonraki aşamalara bir sonraki ders saatinde geçileceği belirtilmiştir. Fotoğraf 6'da öğrencilerin arkadaşlarının yazdıkları kâğıtları incelemeleri aşaması

görülmektedir. Bu aşamada panonun durumu Ek 3'te verilmiştir.

Fotoğraf 6. Öğrencilerin Arkadaşlarının Yazdıklarını İnceleme Aşaması

Merak uyandırma aşamasının ikinci bölümü olan sözcük tahminlerinin yazımı ve panoya asılması esnasında öğrenciler ile öğretmen arasında konuşmaların geçtiği görülmüştür. Araştırmacılar tarafından yakın takibi yapılan bu konuşmaların içeriği şu şekilde oluşmuştur:

Öğretmen: Arkadaşlar, şimdi panoda yer alan sözcüğün anlamını tahmin etmenizi ve bir cümle içerisinde kullanmanızı istiyorum.

Öğrenciler: Tamam öğretmenim.

Öğrenci 1: Öğretmenim, sadece tahmin mi yazacağız?

Öğretmen: Arkadaşlar, daha önce belirttiğim gibi anlamını tahmin edeceksiniz ve bir cümlede kullanacaksınız

Öğrenci 2: Öğretmenim, ben hiçbir tahminde bulunamıyorum.

Öğretmen: Panoda yer alan resimlere dikkatlice bakarsan belki bir tahminde bulunabilirsin.

Öğrenci 3: Öğretmenim, ismimizi yazacak mıyız?

Öğretmen: Evet, isminizi yazmanız gerekiyor.

Öğretmen: Arkadaşlar eğer yazma işleminiz bittiyse lütfen kâğıtlarınızı panoya asın ve panonun önünde bekleyin.

Öğrenci 4: Öğretmenim, panonun önünde ne yapacağız?

Öğretmen: Arkadaşlar, panonun önünde bir müddet beklemenizi ve arkadaşlarınızın yazdığı tahmin ve cümleleri incelemenizi istiyorum.

Sözcüğün TDK Anlamını Öğretme Aşaması

Bu aşamada, panoya ilgili sözcüğün TDK güncel sözlükteki anlamını içeren bir bilgi kâğıdı asılır (Ek 4). Ardından öğrencilerden panonun önüne gelip bir önceki derste görseller ile birlikte panoya asılan sözcüğün TDK güncel sözlükteki anlamını incelemeleri ve kendi tahminleri ile karşılaştırmaları istenmiştir. Bu karşılaştırma işlemi için öğrencilere 5 dakika süre verilmiştir. Yapılan karşılaştırma işleminin ardından öğrencilere daha önce belirtildiği gibi sözcüğün TDK güncel sözlükteki anlamı ile tahminleri benzer veya yakın anlamda olanlara ödüllendirme yapmak amacı ile araştırmacılar öğrencilerin tahminlerini ve yazdıkları tümceyi incelemiştir. Yapılan incelemenin sonucunda, hiçbir öğrencinin tahmini ile TDK güncel sözlük anlamının örtüşmediği görülmüştür. Dolayısıyla hiçbir öğrenci bu aşamada ödül alamamıştır. Her bir öğrencinin ilgili sözcüğün TDK anlamına ilişkin yeterli düzeyde inceleme yaptığı düşünüldüğünde, öğrencilerden sıralarına oturmaları istenmiştir. Bu şekilde etkinliğin üçüncü aşaması da sonlandırılmış olup dördüncü aşamaya geçilmiştir. Fotoğraf 7’de “Sözcüğün TDK Anlamını Öğretme” aşamasına ilişkin bir görsel görülmektedir.

Fotoğraf 7. Öğrencilerin İlgili Sözcüğe Yönelik Kendi Tahmin ve Cümleleri İle TDK Anlamını Karşılaştırmaları

Öğretilmek istenen sözcüğün TDK anlamının verildiği bu bölümde öğrencilerin panoya asılan sözcük anlamını gördüklerinde çok şaşırdıkları gözlemlenmiştir. Bu aşamada öğretmen ve öğrenciler arasında aşağıdaki diyaloglar geçmiştir:

Öğretmen: Arkadaşlar, şimdi “İşlev” sözcüğünün TDK anlamını panoya asacağım. Bakalım tahminleriniz ile gerçek anlam örtüşecek mi?

Öğrenci 1: Öğretmenim çok heyecanlıyım. Kimler doğru yanıt vermiş çok merak ediyorum.

Öğrenci 2: Ben de.

Öğrenci 3: Öğretmenim doğru yanıt veren var mı?

Öğretmen: Şimdi öğreneceğiz. Evet arkadaşlar. Şimdi panonun önüne gelebilirsiniz. Sözcüğün gerçek anlamını okuyabilirsiniz.

Öğrencilerin panoda asılı olan ilgili sözcüğün TDK anlamını okumalarının ardından öğrenciler arasında birtakım konuşmaların geçtiği görülmüştür:

Öğrenci 1: Benim tahminim yanlışmış.

Öğrenci 2: Benimki de.

Öğrenci 3: Doğru tahmin eden yok galiba.

Öğrenci 4: Evet maalesef doğru tahmin eden yok.

Bu noktada öğretmenin devreye girip öğrencileri telkin ettiği gözlemlenmiştir:

Öğretmen: Arkadaşlar sakın üzülmeyin. Şimdi bu sözcüğün içinde olduğu metni okuyup üzerinde biraz konuşacağız. Böylelikle bu sözcüğü öğrenmiş olacaksınız.

Öğrenciler: Tamam, öğretmenim.

Bu konuşmaların ardından etkinliğin son aşamasına geçilmiştir.

Sözcüğün Metin İçindeki Yeri ve TDK Anlamının Pekiştirilmesi Aşaması

Bu aşamada, öğretilmek istenen sözcüğün yer aldığı metin, Türkçe öğretmeninin rehberliğinde öğrenciler tarafından bir ya da iki defa sesli bir şekilde okunur. Okumaların ardından ilgili sözcüğün geçtiği tümce incelemeye alınır ve metne kattığı anlam üzerinde kısa bir beyin fırtınası yapılır. Bu noktada araştırmacılar, öğrenciler ile birlikte hareket ederler. Metnin okunması ve ilgili sözcüğün metne kattığı anlam üzerine yapılan bu karşılıklı değerlendirme bölümü için 10 dakikalık bir süre ayrılmıştır. Yapılan bu değerlendirmenin ardından etkinliğin uygulama süreci sona erdirilmiştir. Fotoğraf 8’de bu aşamaya ilişkin bir görsel paylaşılmıştır.

Fotoğraf 8. Araştırmacı ve Öğrencilerin Okunan Metin ve İlgili Sözcük Üzerine Değerlendirme Yapmaları

Metnin sesli okunmasının ardından hem metin ile ilgili metin altı soruların çözümünde hem de sözcüğün metne kattığı anlamı üzerinde değerlendirmeler yapılırken Türkçe öğretmeni, araştırmacılar ve öğrenciler arasında sürece yönelik diyaloglar gerçekleşmiştir. Sınıf içerisinde geçen diyaloglar şu şekildedir:

Öğretmen: Evet arkadaşlar metni okuduk ve metin ile ilgili soruları cevapladık. “İşlev” kelimesinin anlamını öğrenmiş olmanız size ne gibi katkı sağladı?

Öğrenci 1: Öğretmenim bu sözcüğün çok önemli bir kelime olduğunu anladım. Çünkü metni anlamamda bana çok faydası oldu.

Öğrenci 2: Eğer bu kelimenin anlamını bilmeseydik metni tam olarak anlayamazdık.

Öğrenci 3: Bir kelimenin bile ne kadar önemli olduğunu anladım.

Araştırmacı: Arkadaşlar, etkinlik hakkında ne düşünüyorsunuz?

Öğrenci 4: Öğretmenim çok eğlendik.

Öğrenci 5: Öğretmenim hem eğlendik hem de yeni bir kelime öğrendik. Bu kelimeyi unutmayacağımı düşünüyorum.

Öğrenci 6: Öğretmenim, ben en çok çalan müziği beğendim.

Öğrenci 7: Öğretmenim, çok güzel oldu. Bundan sonra tekrar yapalım bu etkinliği.

Öğrenci 8: Öğretmenim, lütfen tekrardan yapalım bu etkinliği.

Öğretmen: Arkadaşlar, ben de bu etkinliği elimden geldiğince uygulamak istiyorum. Katılımınız için hepinize ayrı ayrı teşekkür ederim.

DEĞERLENDİRME

Etkinliğin sözcük öğretimine yönelik olumlu bir katkı sağlayıp sağlamadığının değerlendirilmesi iki aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalardan ilki etkinliğin “Merak Uyandırma” bölümünde öğretilmek istenen sözcüğün bilgisayar çıktısının panoya asılmasının ardından çalışma grubunda yer alan öğrencilerin sözcüğe yönelik tahminde bulunmaları ve ardından tahminlerini içeren bir tümce yazmaları. İkincisi ise uygulamadan iki hafta sonra yapılan hatırlama değerlendirmesidir. Hatırlama

değerlendirmesinde sınıfta bulunan panoya “İşlev” sözcüğünün tekrardan asılmasının ardından etkinliğe katılan aynı öğrencilere panoda bulunan sözcüğün anlamını tahmin etmeleri ve bir tümce yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin cevaplarını küçük kâğıtlara yazmalarının ardından panoya asmaları istenmiştir. Araştırmacılar, tüm öğrencilerin cevaplarını panoya astıklarından emin olduktan sonra panoya asılan kâğıtları toplamıştır. Ardından etkinliğin uygulanması sürecinde ilk yazdıkları cevaplar ile uygulama sonrası yazdıkları cevaplar karşılaştırılmış ve bir sonuca ulaşılmıştır.

Etkinliğin hatırlatma aşamasında Türkçe öğretmeni ve çalışma grubunda yer alan bazı öğrencilerin etkinliğin bu aşamasına ilişkin konuşmalar yaptıkları görülmüştür. Bu konuşmalar araştırmacılar tarafından dikkatlice gözlenmiş ve not alınmıştır. Türkçe öğretmeni ve öğrenciler arasında geçen diyalog şu şekilde gerçekleşmiştir:

Öğrenci 1: Öğretmenim, şimdi yeni kelime mi öğreneceğiz?

Öğretmen: Hayır arkadaşlar. Bugün yeni bir kelime öğrenmeyeceğiz.

Öğrenci 2: Öğretmenim bugün ne yapacağız?

Öğretmen: Arkadaşlar bugün iki hafta önce öğrenmiş olduğumuz “İşlev” sözcüğüne yönelik bir değerlendirme yapacağız.

Öğrenci 3: Nasıl bir değerlendirme öğretmenim?

Öğretmen: Arkadaşlar şimdi sizlerden “İşlev” sözcüğünü bir müddet düşünmenizi istiyorum. Ardından sizlere vereceğim kâğıtlara bu sözcüğün TDK anlamını yazmanızı ve bir cümle içerisinde kullanmanızı isteyeceğim.

Öğrenci 4: Öğretmenim ben farklı bir kelime öğreneceğiz diye düşünmüştüm.

Öğretmen: Hayır arkadaşlar. İlk olarak “İşlev” sözcüğünün tam olarak öğrenilip öğrenilmediğini görmem gerekiyor. İleriki derslerimizde yeni kelimelere yer vereceğim.

Öğrenci 5: Öğretmenim yazmaya başlayalım mı?

Öğretmen: Evet arkadaşlar, “İşlev” sözcüğünün TDK anlamını yazıp bir cümle içerisinde kullandıktan sonra panoya asın lütfen.

Öğrenciler: Tamam öğretmenim.

Fotoğraf 9’da öğrencilerin sözcüğü hatırlama aşamasında cevaplarını yazdıktan sonra panoya asmaları görülmektedir.

Fotoğraf 9. Öğrencilerin Hatırlama Tahmin ve Tümceleri Panoya Asmaları

Öğrencilerin yazdıkları yeni tanımlar ve cümleler tahmin tanımları ve cümleleri ile kıyaslanmıştır. Yapılan değerlendirmelerin sonucunda öğrencilerin büyük bir bölümü etkinliğin “Merak Uyandırma” aşamasında yazdıkları cevaplara oranla uygulama sonrası yapılan hatırlama değerlendirmesinde daha doğru tahminlerde bulundukları ve yazdıkları tümcelerinde sözcüğün anlamına uygun olduğu görülmüştür. Örneğin, bir öğrenci işlev kelimesini “Görev, sorumlu” olarak tanımlamış ve kelimeyi cümle içinde “Bu kalemin işlevi yok.” şeklinde kullanmıştır. Etkinliğin değerlendirilmesine yönelik öğrencilerin yazdıkları hatırlama tahmin ve tümceler araştırmanın Ek 5 bölümünde paylaşılmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Türkçe dersi özelinde sözcük öğretimine yönelik bir etkinlik tasarlanmış, uygulanmış ve sonucunda da bir yöntem önerisi olarak sunulmuştur. Sözcük öğretimi ve

kalıcılığına katkı sunması öngörülen bu etkinlik iki Türkçe eğitimi uzmanı ve bir Türkçe öğretmeni tarafından aşama aşama tasarlanmış ve uygulanmıştır. Uygulama sürecinde karşı karşıya kalınan birtakım problemlerin çözümünde öğrenciler ile birlikte hareket edilmiş ve çözümler üretilmiştir. Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin tümünün uygulama sürecinde etkin katılım sağladıkları ve bu süreçte eğlendikleri gözlenmiştir.

Uygulama öncesi ve sonrası yazılan tahmin ve tümcelere bakıldığında çalışma grubunda yer alan öğrencilerin uygulama öncesi yapılan değerlendirmede, hiçbir öğrencinin doğru tahminde bulunmadığı dolayısıyla doğru bir tümce yazamadıkları görülmüştür. Ancak uygulama sonrası yapılan değerlendirmede 11 öğrencinin 8’i doğru tahminde bulunup sözcüğün sözlük anlamı ile bağdaşan tümceler kurdukları görülmüştür. Bu verilerden hareketle, sözcük öğretimine yönelik önerilen bu etkinliğin öğrencilerin sözcük öğrenmesi ve öğrenilen bu sözcüğün kalıcılığına da katkı sağladığı ifade edilebilir. İlgili literatür tarandığında sınıf içi uygulamalar sonucunda sözcük öğretiminde benzer şekilde olumlu sonuçlar ve geri bildirimler alan araştırmalara (Alevli, 2020; Başutku, 2018; Batur & Erkek, 2017; Batur & Yavaşca, 2018; Gülsoy, 2013; Kıvrak, 2016; Özasan, 2006; Sevim, 2019; Uluçay, 2016) rastlanmaktadır.

Uygulama sürecinde deneyimlenen durumlardan yola çıkılarak, bu etkinliği sınıflarında uygulamak isteyen Türkçe öğretmenlerine şu önerileri belirtmenin etkinliği daha iyi bir noktaya getireceği düşünülmektedir:

- Bu çalışmada tek bir sözcük ele alınmış ve bir etkinlik önerisinde bulunulmuştur. Ancak bu etkinliği uygulamak isteyen Türkçe öğretmenleri her hafta birden fazla sözcüğü ele alarak bu etkinliği uygulayabilir.
- Bu etkinliğin Türkçe öğretiminin yanında yabancı dil öğretiminde de kullanılabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple bu etkinlikten Türkçe öğretmenleri kadar yabancı dil öğretmenleri de faydalanabilir.
- Öğretilmek istenen sözcük/lere yönelik panoya asılacak olan görseller farklı

disiplinlerden seçilerek öğrencilerin merak ve sözcüğün anlamını tahmin etme motivasyonları artırılabilir.

- Merak uyandırma aşamasında arka fonda çalan müziğin sözsüz bir müzik olması ve sözcük ile bağlantılı olması öğrencilerin sözcüğe yönelik motivasyonlarını arttırdığı gibi uygulama sürecinde oluşabilecek kaygı düzeyini de en aza indirecektir.
- Uygulama sonrasında yapılan değerlendirmede birden fazla sözcüğe yönelik tahmin ve tümce yazdırılabilir.
- Uygulamanın son aşaması olan öğrenciler ile okunan metin ve sözcüğe yönelik yapılan sözlü değerlendirmede beyin fırtınası, münazara, açık oturum, grup değerlendirmesi, sunum yapma vb. gibi farklı teknikler kullanılabilir. Bu aşamada yapılacak olan bu sözlü değerlendirmelerin sözcüğün kalıcılığına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Hatırlama değerlendirmesinin yapılma aralığı bu çalışmada iki hafta olarak uygulanmıştır. Bu etkinliği uygulamak isteyen öğretmenlerin ve araştırmacıları bu süreyi kısa tutabilecekleri gibi daha uzun bir süre de tercih edebilirler. Ancak çok uzun sürelerin etkinliğe ve sözcüğe karşı motivasyonu düşürebileceği ve uygulayıcılarda da kafa karışıklığına sebep verebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda etkinliğin uygulanmasından iki hafta sonra hatırlama değerlendirmesinin yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkaya, A. (2013). Öğretmen adaylarının konuşma sorunlarına ilişkin görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 405-420.
- Aksu, H., & Uyar, Y. (2022). Ortaokul Türkçe derslerinde verilen konuşma eğitiminin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 10(1), 85-101.
- Aldemir, F. F., & Aytan, T. (2022). Öğretmen görüşlerine göre Viyana'da Türkçe öğretiminin sorunları ve çözüm önerileri. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 7(1), 204-228.
- Alevli, O. (2020). Söz varlığını geliştirmeye yönelik oyun etkinliği: Tasarla, öğren, pekiştir. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi*, 10(2), 146-156.
- Başutku, S. (2018). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde B1 düzeyinde kelime öğretimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Batur, Z., & Erkek, G. (2017). Kelime öğretiminde bir "Tabu". *International Journal of Language Academy*, 5(2), 1-11.
- Batur, Z., & Yavaşca, H. (2018). Dinle atasözünü oyna öğren özünü: Atasözü öğretimi. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 3(2), 93-117.
- Bishop, W., & Starkey, D. (2006). *Keywords in creative writing*. Utah State University Press.
- Demirel, Ö., Seferoğlu, S. S., & Yağcı, E., (2002). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme* (2. Baskı). Pegem Yayıncılık.
- Ediskun, H. (2004). *Yeni Türk dilbilgisi*. Remzi Kitabevi.
- Ergin, A. (2000). *Eğitimde etkili iletişim*. Anı Yayıncılık.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın öğretimi*. Gül Yayınevi.
- Gülyüz, H. (2002). *Yaratıcı çocuk edebiyatı*. Pegem A Yayıncılık.
- Gülsoy, T. (2013). *6. sınıf öğrencilerinin kelime hazinesinin geliştirilmesinde eğitsel oyunların etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Harris, A. J., & Sipay, E. R. (1990). *How to increase reading ability: A guide to developmental & remedial method* (9th ed.). Longman.
- Kantemir, E. (1997). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Engin Yayınevi.
- Karadağ, Ö. (2021). *Kelime öğretimi*. Pegem Akademi.
- Karakuş, İ. (2000). *Türkçe, Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Sistem Ofset Yayınları.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F., & Sever, S. (1997). *Türkçe öğretimi*. Engin Yayınları.

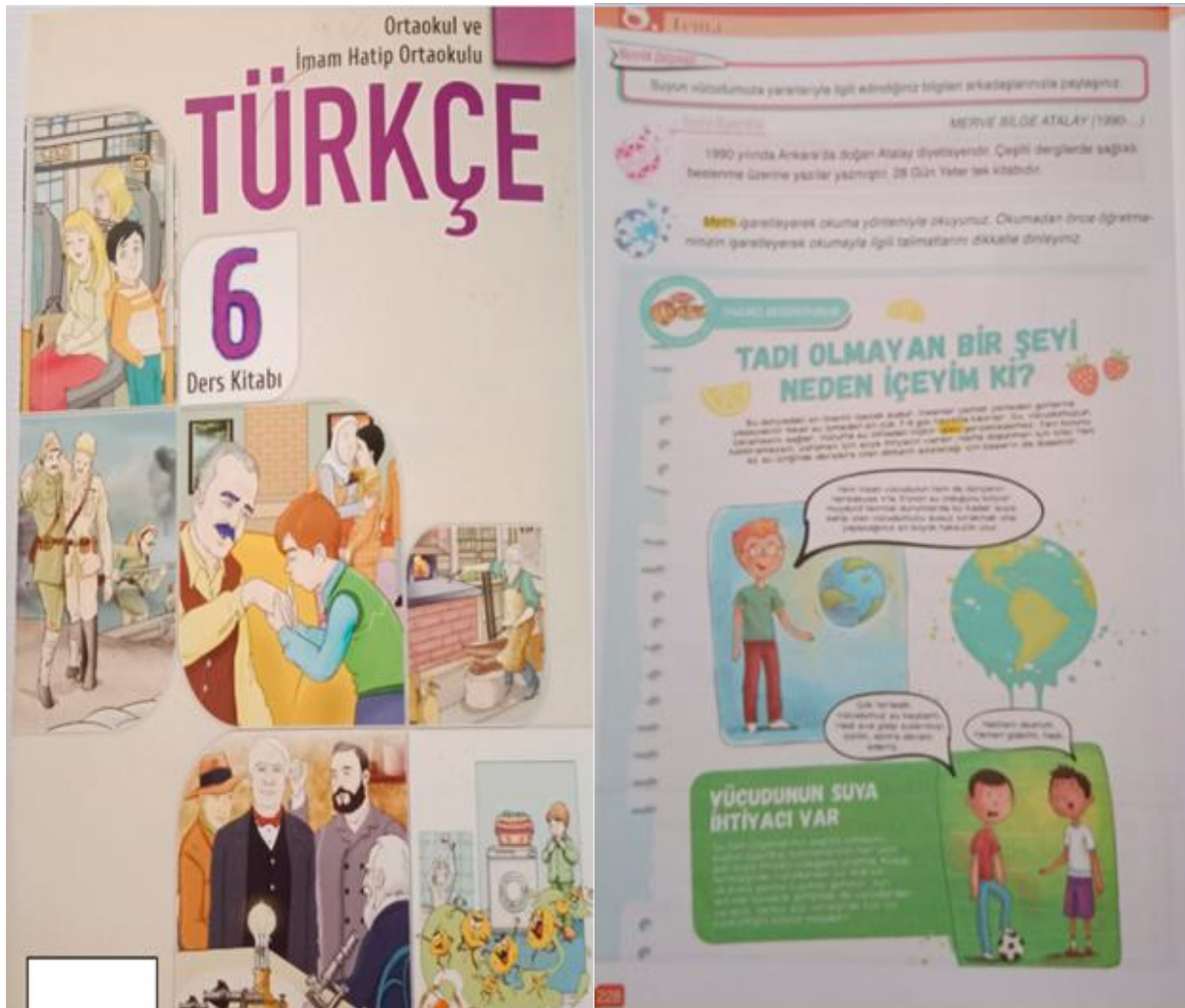
- Kıvrak, D. (2016). Söz varlığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerisi: Bir karikatür, bir resim. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi*, 6(2), 89-96.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Kultas, E., & Ulusoy, M. (2022). Kelime oyunlarının ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin kelime hazineleri üzerindeki etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(81), 430-441.
- Nalıncı, A. N. (2000). *Avrupa Birliği'ne tam üyelik yolunda başarının anahtarı: Yeniden yapılanma*. Ümit Yayınları.
- Özaslan, A. (2006). *Kelime oyunları ile kelime dağarcığının geliştirilmesinin okuduğunu anlamaya etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, M. (2004). *Yeniden yapılandırma çerçevesinde Türkçe eğitimi programı ve bazı öneriler* (Sözlü Bildiri). XII. Eğitim Bilimleri Kongresi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Santos, S., Cadime, I., Viana, F. L., Chaves-Sousa, S., Gayo, E., Maia, J., & Ribeiro, I. (2017). Assessing reading comprehension with narrative and expository texts: Dimensionality and relationship with fluency, vocabulary and memory. *Scandinavian Journal of Psychology*, 58(1), 1-8.
- Sevim, S. (2019). *Eğitsel oyunlar aracılığıyla kelime öğretiminin beşinci sınıf öğrencilerinin anlama becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tekin, H. (1980). *Okullarımızdaki Türkçe öğretimi*. Mars Matbaası.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tosunoğlu, M. (1998). *İlköğretim okuluna başlayan öğrencilerin okuma-yazma öğrenmeden önceki kelime serveti üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluçay, M. (2016). *Etkinlik temelli kelime öğretiminin ortaokul öğrencilerinin söz varlığını geliştirme sürecine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı dil bilim terimleri sözlüğü*. ABC Yayınları.
- Yalçın, A. (1997). *Türkçe öğretim yöntemlerine yeni bir yaklaşım*. Akçağ Yayınları.

Kaynak Gösterme

- Özcan, H. Z., Sağcan, Y. C., & Kacar, K. (2022). Sözcük öğretiminde bir yöntem önerisi: Dikkat, duvarda sözlük var. *Araştırma Temelli Etkinlik Dergisi*, 12(2), 159-174. <https://www.ated.info.tr/ojs-3.2.1-3/index.php/ated/issue/view/24>

Ek 1

Uygulama İçin Seçilen Sözcüğün Yer Ders Kitabı ve Sayfa

Ek 2

Uygulamanın Başında Yazılan Tahmin ve Cümleler

Ps düşünmek, Ps telasi
Ps telasından elim ayağım
birbirine doladı.

[Redacted]

Tahminim:
İşler farklı düşünce denemek

Cümleler:
Bütün arkadaşlarım farklı işler
yaparlar.

Yazarı:
[Redacted]

Evde çalışmak.

İşler çok kolaymış.

[Redacted]

[Redacted]

Hayal gücü işlevi.

Onun hayal gücü işlevsel bir hayal gücü.

akıllı.

Bu saat çok akıllı.

[Redacted]

Tahminim = düşünmek, düşünce

Cümleler: Proje başı için yeni
fikirler düşünüm.

[Redacted]

İşini iyi yapan
Bu adam işini işlev yapıyor

[Redacted]

Tahminim: Farklı

Cümle: Ben çok işlerdim. Bugün
pek işle - değildim.

[Redacted]

Düşünce

Biz bugün düşünce ile
ilgili düşüncelerimiz konuşur

[Redacted]

Başarı
Bu iş için çok başarılı.

[Redacted]

Bugün annem çalışmaya
gitti.

[Redacted]

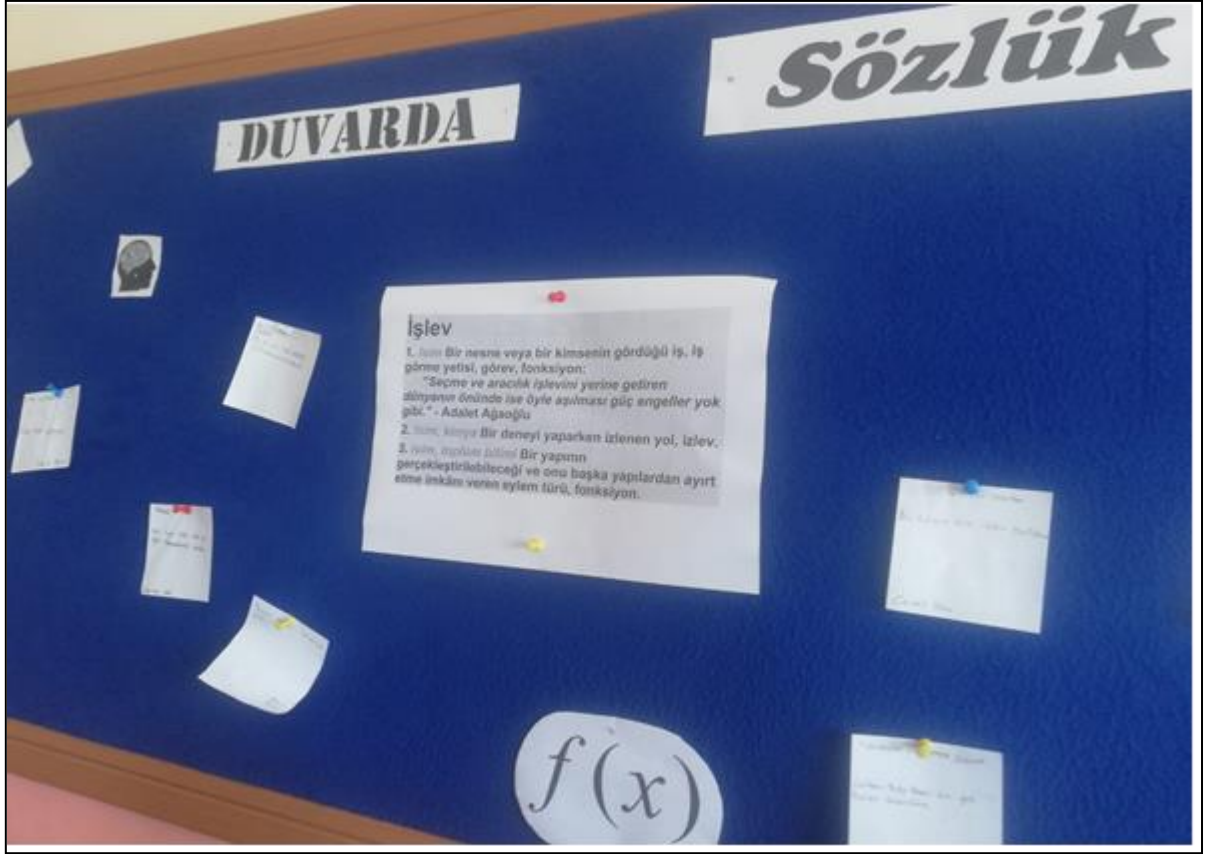
Ek 3

Öğrencilerin İlk Tahminini İçeren Pano Görseli

Ek 4

İlgili Sözcüğün TDK Anlamının Panoya Asılması

Ek 5

Uygulama Sonrası Yazılan Tahmin ve Cümleler

